

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ДИТИНИ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ PSYCHOLOGICAL READINESS OF THE CHILD FOR STUDYING AT SCHOOL

Стаття присвячена одній із актуальних проблем – психологічній готовності дітей до навчання в школі. Зокрема, розкривається сутність таких понять, як психологічна готовність, початкова школа, шкільне навчання. Основна увага зосереджується на теоретичних засадах психологічної готовності до шкільного навчання. Висвітлюються основні компоненти психологічної готовності: особистісна, інтелектуальна, соціально-психологічна, фізична, мовна та емоційно-вольова готовність дитини до навчання. Особистісна готовність дитини виражається у ставленні дитини до школи, до навчальної діяльності, у певному рівні розвитку мотиваційної сфери. Інтелектуальна готовність передбачає наявність у дитини кругозору, запасу знань, початкових умінь у сфері навчальної діяльності. Фізична готовність до школи визначається фізичним розвитком дитини та її відповідністю віковим нормам. Психологічна готовність дитини до шкільного навчання – це один із найважливіших підсумків психічного розвитку в період дошкільного дитинства. Високі вимоги життя до організації виховання й навчання змушують шукати нові, більш ефективні психолого-педагогічні підходи, націлені на приведення методів навчання у відповідність вимогам життя. У цьому плані проблема готовності дошкільників до навчання в школі набуває особливого значення. З її вирішенням пов'язане визначення цілей і принципів організації навчання й виховання в дошкільних установах. Водночас від її вирішення залежить успішність наступного навчання дітей у школі. Підготовка дітей до шкільного навчання – це проблема комплексна, багатогранна, що охоплює всі сфери життя дитини. Психологічна готовність до школи – тільки один із аспектів цієї проблеми, виключно важливий і значимий. Це цілісне утворення. Відставання в розвитку одного компонента рано чи пізно спричиняє відставання, перекручування в розвитку інших. Комплексні відхилення спостерігаються й у тих випадках, коли вихідна психологічна готовність до шкільного навчання може бути досить високою, але в силу деяких особистісних особливостей діти зазнають значних труднощів у навчанні.

Ключові слова: психологічна готовність, шкільне навчання, мовлення й мислення,

навчальна діяльність, компоненти психологічної готовності.

The article deals with one of the actual problems, it's the psychological readiness of children for studying at school. It is revealed the essence of such concepts as psychological readiness, elementary school and school education. The paragraph focuses on the theoretical foundations of the psychological readiness for schooling. The emphasis has been placed on highlighting the main components of psychological readiness: personal, intellectual, socio-psychological, physical, linguistic and emotional-volitional readiness of the child to study. The personal readiness of the child is expressed in the child's attitude to school, to educational activities, to a certain level of development of the motivational sphere. Intellectual readiness implies having a child's outlook, stock of knowledge, initial skills in the field of educational activity. Physical readiness for school is determined by the physical development of the child and its compliance with age standards. Psychological readiness of the child for school education is one of the most important results of mental development in the period of preschool childhood. The high demands of life on the organization of upbringing and studying make us seek new, more effective psychological and pedagogical approaches aimed at bringing the teaching methods in line with the requirements of life. The problem of pre-school children's readiness to study at school attaches special importance in this regard. Its decision is connected with the definition of goals and principles of organization of education and upbringing in preschool institutions. At the same time, the success of the subsequent education of children at school depends on its decision. Preparing children for school is a complex, multifaceted problem that covers all areas of a child's life. Psychological readiness for school is only one aspect of this problem, extremely important and significant. This is a holistic formation. Sooner or later, the lag in the development of one component causes the lag and the distortion in the development of the other components. Complex deviations are also observed in cases where the initial psychological readiness for schooling may be quite high, but due to some personal characteristics, children experience significant studying difficulties.

Key words: psychological readiness, school education, speech and mentality, educational activity, components of psychological readiness.

УДК 37.015.3

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-16-2-13>

Козігора М.А.,

викладач кафедри педагогіки, психології та окремих методик Луцького педагогічного коледжу

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Вступ дитини до школи – важлива подія в її житті. Діти по-різному переживають її залежно від психологічної готовності. Діти включаються в навчальну діяльність, яка стає провідною в їхньому житті. Перехід дітей на становище школярів зобов'язує їх вчасно вставати, приходити в школу, дотримуватися правил шкільного життя незалежно від того, хочеться чи не хочеться це робити, виконувати обов'язкові завдання, переборювати труднощі в роботі.

Головний пріоритет у питанні освіти дитини на етапі підготовки до школи, як і всього періоду

дошкільного дитинства, має належати загальному розвитку дитини. Саме це забезпечує подальшу успішність навчання дитини у школі й означає, що педагоги дошкільних освітніх установ і батьки, діти яких ідуть у школу, повинні піклуватися про те, щоб у першокласників були сформовані загальні здібності та якості особистості, необхідні для здійснення принципово нової для них навчальної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У дослідженнях психологів відмічається, що найбільш загальним показником готовності дитини до школи є стійке позитивне ставлення до шкільного

навчання. Якщо дитина безболісно перейшла до нових вимог, якщо навчання дається їй відносно легко, якщо в неї не втрачається інтерес до учіння, а, навпаки, зміцнюється й розвивається, в цьому випадку можна говорити про повноцінну психологічну підготовку дитини до школи.

У зарубіжній і вітчизняній літературі поняття готовності до початку навчання розглядається з різних позицій: паспортного, біологічного віку, психологічної й соціальної зрілості. Одні вчені достатнім критерієм «шкільної незрілості» вважають розходження паспортного й біологічного віку. Інші надають цьому критерію меншого значення, а більш переконливим вважають об'єктивне рентгенівське обслідування й установаження таким чином кісткового віку.

Найбільш повне визначення готовності дітей до навчання в школі із цього погляду дала А. Анастасі, яка вважає, що готовність до школи означає оволодіння вміннями, знаннями, здібностями, мотивацією й іншими необхідними для засвоєння шкільної програми особистісними якостями.

Серед причин, які викликають «незрілість», називають несприятливі фактори в перинатальному періоді (токсикоз вагітності, асфікція плода, передчасні роди тощо). Вони відмічаються у 85% «незрілих учнів», велику роль у виникненні порушень відіграють такі фактори, як алкоголізм батьків, погана спадковість, дефекти виховання (В. Явкін, В. Ковальов). Ураховуючи ці дані, окремі дослідники говорять про педагогічну неготовність до навчання в школі, маючи на увазі педагогічно занедбаних дітей (І. Кулагіна, М. Безруких, С. Єфимова) [1, с. 3].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Підготовка дітей до школи – завдання комплексне, що охоплює всі сфери життя дитини. Психологічна готовність до школи – тільки один із аспектів цього завдання, тобто це дослідження лише розвитку психічних процесів у дитини старшого дошкільного віку.

Готовність до школи в сучасних умовах розглядається передусім як готовність до шкільного навчання або навчальної діяльності. Цей підхід обґрунтований поглядом на проблему з боку періодизації психічного розвитку дитини і зміни провідних видів діяльності.

Успішне вирішення завдань розвитку особистості дитини, підвищення ефективності навчання, сприятливе професійне становлення багато в чому визначаються тим, наскільки правильно враховується рівень підготовленості дітей до шкільного навчання.

Мета статті – теоретично обґрунтувати проблему психологічної готовності до дитини до навчання в школі.

Виклад основного матеріалу. Л. Божович ще в 60-і роки вказувала, що готовність до навчання в школі складається з певного рівня розвитку розу-

мової діяльності, пізнавальних інтересів, готовності до довільної регуляції своєї пізнавальної діяльності й до соціальної позиції школяра. Аналогічні погляди розвивав А. Запорожець, зазначаючи, що готовність до навчання в школі «являє собою цілісну систему взаємопов'язаних якостей дитячої особистості, включаючи особливості її мотивації, рівень розвитку пізнавальної, аналітико-синтетичної діяльності, ступінь сформованості механізмів вольової регуляції дій тощо» [3, с. 250].

Натепер практично загально визнано, що готовність до шкільного навчання – багатокомплексне утворення, яке потребує комплексних психологічних досліджень. У структурі психологічної готовності прийнято виділяти такі компоненти (за даними Л. Венгер, А. Венгер, В. Холмовської, Я. Коломінського, Е. Пашко та ін.):

1. Особистісна готовність дитини.

Включає формування в дитини готовності до прийому нової соціальної позиції – становища школяра, що має коло прав та обов'язків. Ця особистісна готовність виражається у ставленні дитини до школи, до навчальної діяльності, вчителів, самого себе. В особистісну готовність входить і певний рівень розвитку мотиваційної сфери. Готовою до шкільного навчання є дитина, яку школа приваблює не зовнішньою стороною (атрибути шкільного життя – портфель, підручники, зошити), а можливістю отримувати нові знання, що передбачає розвиток пізнавальних інтересів.

2. Інтелектуальна готовність дитини до школи.

Цей компонент готовності передбачає наявність у дитини кругозору, запасу конкретних знань. Дитина повинна володіти планомірним і розчленованим сприйняттям, елементами теоретичного ставлення до досліджуваного матеріалу, узагальненими формами мислення й основними логічними операціями, смисловим запам'ятовуванням. Інтелектуальна готовність також передбачає формування в дитини початкових умінь у сфері навчальної діяльності, зокрема вміння виділити навчальне завдання й перетворити її на самостійну мету діяльності.

Узагальнюючи, можна говорити, що розвиток інтелектуальної готовності до навчання у школі передбачає диференційоване сприйняття; аналітичне мислення (здатність осягнення основних ознак і зв'язків між явищами, здатність відтворити зразок); раціональний підхід до дійсності (послаблення ролі фантазії); логічне запам'ятовування; інтерес до знань, процесу їх отримання за рахунок додаткових зусиль; оволодіння на слух розмовною мовою і здатність до розуміння й застосування символів; розвиток тонких рухів руки і зорово-рухових координацій.

3. Соціально-психологічна готовність до шкільного навчання.

Цей компонент готовності включає в себе формування в дітей якостей, завдяки яким вони

могли б спілкуватися з іншими дітьми, вчителями. Дитина приходить у школу, клас, де діти зайняті спільною справою, і їй необхідно володіти досить гнучкими способами встановлення взаємин з іншими людьми, необхідні вміння ввійти в дитяче суспільство, діяти спільно з іншими, вміння поступатися й захищатися.

Крім вищезазначених складників психологічної готовності до школи, також виділяють і фізичну, мовну та емоційно-вольову готовність.

1. Фізична готовність до школи визначається фізичним розвитком дитини та її відповідністю віковим нормам, тобто дитина повинна досягти фізичної зрілості, необхідної для навчального процесу. Здорові діти краще пристосовуються до змін, пов'язаних із початком навчання.

Оцінюючи стан здоров'я дітей під час їх вступу до школи варто враховувати такі показники:

- рівень фізичного й нервово-психічного розвитку (правильна постава, розвиток дрібної моторики, зріст, вага, пропорції та інші показники, що відповідають середнім нормам фізичного розвитку дітей шестирічного віку; стан нервової системи – ступінь її збудження та зрівноваженості);
- рівень функціонування основних систем організму (стан здоров'я, стан органів зору і слуху);
- наявність або відсутність хронічних захворювань;
- ступінь опірності організму до несприятливих впливів, а також ступінь соціального благополуччя дитини.

Зазвичай найпростішими показниками фізичної готовності дитини до школи є втрата 1-2 молочних зубів і вміння дотягнутися рукою до верхньої частини протилежного вуха через голову.

Розрізняють п'ять груп комплексної оцінки стану здоров'я дітей:

Перша група – діти без яких-небудь функціональних відхилень, із хорошим фізичним розвитком, які рідко хворіють, а також мають незначні одиничні відхилення, що не впливають на стан здоров'я.

Друга група – діти, які мають деякі функціональні порушення на межі здоров'я і хвороби, що ще не перейшли в хронічний процес. За несприятливих умов у них можуть розвиватися більш виражені і стійкі відхилення в стані здоров'я. Діти, які входять у цю групу, становлять найбільш складну і тривожну категорію, оскільки навіть незначні навантаження можуть призвести до різкого погіршення стану їхнього здоров'я й розвитку хронічних захворювань.

У третю групу входять діти, які страждають на різні хронічні захворювання та мають виражені відхилення здоров'я, а також діти з поганим фізичним розвитком. Раннє навчання в школі (із шести років) і підвищені шкільні навантаження для цих дітей протипоказані.

Четверту групу становлять діти з хронічними захворюваннями, які вимагають тривалого ліку-

вання, диспансеризації й постійного спостереження лікаря-фахівця. Таких дітей рекомендується або навчати вдома, або в навчальних закладах санаторного типу, або відстрочити надходження в школу.

У дітей п'ятої групи є істотні відхилення в стані здоров'я, що виключають можливість навчання в початковій школі. Загальне число дітей, яких зараховують до 4-5 груп, становить 16%.

Оцінюючи рівень фізичної готовності майбутнього учня, важливо звертати увагу на наявність таких чинників в історії розвитку дитини: наявність хронічних захворювань, частота захворювань і схильність дитини до сезонних інфекцій.

2. Під мовною готовністю розуміється сформованість звукової сторони мови, словникового запасу, монологічного мовлення та граматична правильність.

3. Емоційно-вольову готовність вважають сформованою, якщо дитина вміє ставити мету, приймати рішення, намічати план дій, долати перешкоди, у неї формується довільність психологічних процесів.

Тобто саме за такими компонентами психологи закладів дошкільної освіти, а також школи повинні орієнтуватися, готова дитина до вступу до школи чи залишити дитину в закладі дошкільної освіти ще на рік у підготовчій групі, щоб краще розвинути в неї той компонент, який мало розвинений [2, с. 43].

Для підвищення рівня розвитку мислення й мовлення дитини рекомендується:

- проводити колективні ігри в позаурочний час, доручати дитині виконання ролей, що вимагають прийняття певних рішень, активного мовного спілкування з дітьми (наприклад, роль лікаря, капітана корабля, продавця в магазині тощо);
- проводити додаткові індивідуальні заняття (особливо з математики), спрямовані на більш повне засвоєння навчальної програми: пізніше ліквідувати прогалини буде важче.

При цьому поспішати з виробленням навичок непотрібно: працювати треба над осмисленням дитиною матеріалу, а не над швидкістю, точністю й безпомилковістю відповідей на запитання чи виконання нею певних дій.

Недостатній рівень розвитку образних уявлень – одна з причин виникнення труднощів у навчанні не тільки в шестирічному віці, а й значно пізніше (аж до старших класів). Разом із цим період найінтенсивнішого їх формування припадає на дошкільний вік і початок молодшого шкільного віку. Щоб підвищити підготовленість дитини за цим показником, потрібно стимулювати її заняття малюванням, ліпленням, аплікацією, конструюванням з будівельного матеріалу та різних конструкторів.

За недостатнього рівня розвитку дрібних рухів корисними є ті ж види діяльності, що й для розвитку образних уявлень. Може бути рекомендоване нанизування намиста, застібання й розстібання

ґудзиків, кнопок, гачків (у процесі ігор із лялькою – укладання її спати, одягання для прогулянки тощо).

Для розвитку великих рухів важливо домагатися підвищення рухової активності дитини. Не потрібно залучати її до участі в змагальних спортивних заняттях: невдачі можуть спричинити негативне ставлення до занять фізкультурою. У цьому разі набагато корисніші заняття, які не мають елементів змагання: фіззарядка, жартівливі ігри. Шестирічні діти, які розпочинають навчання в школі, потребують особливої уваги та захисту з боку дорослих, адже різка зміна позицій, середовища, перехід дитини на довільну саморегуляцію, емоційна нестійкість щодо оцінних впливів, фізичні навантаження потребують перебудови всіх її психічних процесів. Особистісно-орієнтована модель виховання, за якої враховуються вікові та індивідуальні особливості дитини, допоможе встановити з маленьким учнем оптимальні партнерські стосунки, налагодити атмосферу емоційної довіри й розкутості. Саме такий підхід забезпечить умови для повноцінного розвитку особистості дошкільника, гарантуючи йому всебічну психологічну захищеність і сприяючи успішній діяльності в майбутньому.

Висновки. Психологічна готовність дитини до шкільного навчання – це один із найважливіших підсумків психічного розвитку в період дошкільного дитинства.

Високі вимоги життя до організації виховання й навчання змушують шукати нові, більш ефективні психолого-педагогічні підходи, націлені на приведення методів навчання у відповідність вимогам життя. У цьому плані проблема готовності дошкільників до навчання в школі набуває особливого значення. З її вирішенням пов'язане визначення цілей і принципів організації навчання й виховання в дошкільних установах. Водночас від її вирішення залежить успішність наступного навчання дітей у школі..

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Безруких М.М., Ефимова С.П. Знаете ли вы своего ученика? Москва : Просвещение, 1991. 176 с.
2. Будницкая И.И., Катаева А.А. Ребенок идет в школу. Москва : Педагогика, 1985. 160 с.
3. Запорожець А.В. Підготовка дітей до школи. Основи дошкільної педагогіки / за редакцією А.В. Запорожця, Г.А. Маркової. Москва, 1990. 257 с.